

GENOCÍDA ARMÉNOV – PRVÁ MODERNÁ GENOCÍDA 20. STOROČIA (1. ČASŤ)

PhDr. Simona Chuguryan, PhD. – PhDr. Vahram Chuguryan, PhD.

*Článok doručený do redakcie / Date submitted: 17. 12. 2012**Článok prijatý na publikáciu / Date accepted: 11. 2. 2013**Článok publikovaný / Date published: 15. 3. 2013***ABSTRAKT**

Článok sa zaoberá veľmi citlivou a často marginalizovanou témou, ktorou je arménska genocída. Genocída sa uskutočnila počas 1. svetovej vojny vo vtedajšej Osmanskej ríši na území dnešného Turecka. Genocída arménskeho národa bola dôsledkom konfliktu dvoch mocensky nerovných etník. Arménska genocída je prvou modernou genocídou 20. storočia, ktorá predstavovala vo svojej masovosti a organizovanosti jav dovtedy celkom atypický.

Kľúčové slová: genocída, Turci, Arméni, Osmanská ríša

ABSTRACT

The article deals with a very sensitive and often marginalized topic of the Armenian genocide. The genocide took place during World War I in the former Ottoman Empire. The genocide of the Armenian nation was a consequence of the conflict of two unequal ethnics. Armenian genocide was the first modern genocide of the 20th century and was a very uncommon event of the era.

Key words: genocide, Turkish, Armenian, Ottoman Empire

JEL: F51, N40

ÚVOD

Téma arménskej genocídy je unikátna z viacerých hľadísk. Uvedieme niektoré z nich. Ide o prvú genocídu 20. storočia. Arménska genocída sa stala inšpiráciou pre Adolfa Hitlera, ktorý svojím známym výrokom: „Kto si už dnes pamätá na Arménov“ (majúc na mysli ich vyhladenie tureckým štátom), odštartoval holokaust. Na základe tragédie Arménov, poľský právnik Rafael Lemkin najprv obsahovo opísal a potom presne zadefinoval samotný pojem genocída. Arménska genocída je ukázkovým príkladom použitia celej štátnej mašinérie na dosiahnutie jediného cieľa – vyhladenie národa.

V danom článku najprv zadefinujeme pojem a typológiu genocídy, následne v stručnosti opíšeme dejiny Arménov a priblížime ich osud v rámci Osmanskej ríše. Na záver rozoberieme všetky fázy genocídy a poukážeme na mechanizmy dobre premysleného zločinu proti ľudskosti.

1 Vymedzenie pojmu genocída a jej typológia

V tejto časti sa pokúsime poukázať na to, či je možné snahu o vyhladenie arménskeho národa a uskutočnené masakry, ktoré viedli k eliminácii takmer celého jedného etnika v období existencie Osmanskej ríše začiatkom 20. storočia, považovať za prvú modernú genocídu. Vymedzením špecifických znakov, charakteristických pre genocídy spáchané v období modernity, potvrdíme, respektíve vyvrátíme tvrdenie, že arménska genocída je prvá moderná genocída v ľudských dejinách.

Problematike genocídy sa venujú viacerí politológovia, sociológovia, odborníci na medzinárodné právo i medzinárodné vzťahy. Klasifikácia jednotlivých definícií nie je jednotná a závisí od autorov a od toho, čo zobrali za základ pri tvorbe svojej definície.

Pojem genocída bol objasnený a definovaný až v 20. storočí. To však neznamená, že sa zločiny genocídneho charakteru nepáchali už dávno predtým. Je dôležité rozlišovať medzi pojmami a uvedomiť si, že nie každý masaker je zároveň genocídou. Odborníci tiež diskutujú, ktorú z genocíd možno považovať za tradičnú a ktorú za modernú genocídu.

Pojem genocída prvýkrát použil v roku 1943 poľský právnik židovského pôvodu Raphael Lemkin spojením dvoch pojmov, a to: gréckeho, *genos-rasová skupina*, kmeň a latinského, *ocidere-zabiť*. Jeho považujú za autora a tvorca pojmu genocída. Pod pojmom genocída rozumel vyhladenie určitého národa alebo etnickej skupiny.

„Ide o koordinovaný plán rôznych akcií smerujúcich k zničeniu podstatných základov života národných skupín, čo potom vedie k zničeniu týchto skupín samotných.“¹

Lemkin uvádza tri typy genocídy, ktoré určil na základe zámeru páchatel'a, ktorý ho viedol k spáchaniu zločinu.

- Prvý typ genocídy predstavuje úplné, alebo takmer úplné vyhladenie vytypovanej skupiny alebo národa. Patria sem vyhladzujúce vojny z obdobia staroveku a stredoveku.
- Druhý typ genocídy predstavuje vyhladenie určitej kultúry, ale jej nositelia nie sú fyzicky zlikvidovaní. Je typická pre obdobie modernity.
- Tretí typ genocídy je kombináciou predchádzajúcich dvoch typov, pričom časť ľudí (určitá skupina) je vybraná na okamžitú likvidáciu a iná časť ľudí (určitá skupina) na etnickú asimiláciu. K tomuto typu genocídy Lemkin zaradil holokaust.

Vymedzeniu pojmu genocída sa venovalo aj Valné zhromaždenie OSN. Na jeho podnet bol v rámci medzinárodnej spolupráce vytvorený Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocída (32/1955 Zb.), ktorý bol prijatý 9. 12. 1948 a do platnosti vstúpil 12. 1. 1951.

Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy v prvom článku stanovuje potrebu bojovať proti genocíde: „zmluvné strany potvrdzujú, že genocída, nezávisle od toho, či bola spáchaná v mieri alebo za vojny, je zločinom, ktorý porušuje normy medzinárodného práva, a zaväzujú sa prijímať proti nej opatrenia a trestať ju“.²

Článok 2, definuje genocídu ako nasledovné druhy konania zamerané na úplnú alebo čiastočnú likvidáciu určitej národnej, etnickej, rasovej alebo náboženskej skupiny ako takej:

- a) usmrtenie príslušníkov takej skupiny;
- b) spôsobenie ťažkého fyzického ublíženia na zdraví alebo duševných porúch členom takej skupiny;
- c) úmyselné vytvorenie takých životných podmienok, ktoré majú privodiť úplné alebo čiastočné fyzické vyhladenie určitej skupiny;
- d) prijatie opatrení brániacich rodeniu detí v takej skupine;
- e) násilné preraďovanie detí z jednej ľudskej skupiny do druhej.

Ako môžeme vidieť, definícia genocídy je takmer identická s formuláciami navrhnutými Raphaelom Lemkinom ešte v roku 1933 na madridskej Konferencii o unifikácii medzinárodného trestného práva.

Ďalší článok ukladá medzinárodnoprávnu zodpovednosť nielen za priame páchanie genocídy. „Trestné sú tieto činy:

- a) genocída;

¹ TERNON, Y. (2011): *Genocidy XX. stololetí*, s. 12.

² *Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy*. U.N.T.S. (United Nations Treaty Series), No. 1021, vol. 78 (1951)

- b) spolčenie na spáchanie genocídy;
- c) priame a verejné podnecovanie na spáchanie genocídy;
- d) spoluúčasť na genocíde.

Vymedzeniu pojmu genocída sa venovala aj sociologička Helen Fein³, podľa ktorej sa za genocídu považuje „sústavné úmyselné konanie páchatel'a vedúce k priamemu alebo nepriamemu fyzickému zničeniu skupiny pomocou zabránenia fyzickej alebo sociálnej reprodukcie členov skupiny, udržiavané bez ohľadu na kapituláciu alebo absenciu hrozby zo strany obete.“⁴

Autorka vytvorila typológiu genocíd, na základe ktorej ich delí podľa doby uskutočnenia na dva druhy:

- pred vznikom národného štátu – dva druhy genocídy - ide o genocídu vedúcu k eliminácii inovercov a o genocídu skupín, ktoré sú považované za neasimilovateľné;
- v období moderného štátu – tri druhy genocídy – genocída ako potvrdenie toho, že berie osud skupiny do vlastných rúk, genocída smerujúca k eliminácii domorodej skupiny, ktorá zamedzuje ekonomickej expanzii a genocída smerujúca k zničeniu odporu rebelov.

Sociológ a filozof Leo Kuper sa venuje genocídam uskutočneným v čase minulom a genocídam realizovaným v modernej dobe. Jeho delenie vychádza z pohnútok, ktoré viedli ku genocíde jej realizátorov. Rozlišuje:

- genocídy minulého obdobia:
 - a) riešiacie náboženské, rasové a etnické konflikty
 - b) smerujúce k terorizovaniu podmaneného národa
 - c) páchané s cieľom sledovať určitú ideológiu
- genocídy modernej doby – uvádza dva základné typy:
 - a) genocídu vznikajúcu na základe medzinárodného konfliktu
 - b) genocídu vznikajúcu na základe vnútorných odlišností⁵.

Podľa Kupera dochádza v „období modernej doby“ k omnoho častejším konfliktom, ktoré možno označiť za genocídy, dôsledkom čoho je vytváranie nových pluralitných spoločností. Existenciu genocíd podporuje aj neustále striedanie kolonizácie a dekolonizácie.

Odborník na arménsku genocídu Vahakn Dadrian⁶ stanovil päť základných typov genocídy, na základe cieľa, ku ktorému smerujú:

- kultúrna – cieľom je asimilácia členov „vybranej“ skupiny
- latentná – ku ktorej dochádza v dôsledku epidémie alebo vojny
- trestná – obeťou genocídy je minoritná skupina, ktorá vzdoruje majoritnej
- utilitárna – cieľom je získať ekonomické zdroje a ekonomickú kontrolu
- optimálna – smeruje k úplnej likvidácii „vybranej“ skupiny.

1.1 Moderná genocída

Po vymedzení pojmu a jednotlivých typov genocíd zameriame svoju pozornosť na stanovenie charakteristických znakov modernej genocídy. Zároveň sa pokúsime určiť v čom sa moderná genocída odlišuje od tradičných genocídnych konfliktov. Konflikty boli od nepamäti

³ Jej definíciu možno považovať za sociologickú. Zaujímavosťou je, že sociológovia sa zhodujú v názore na arménsku genocídu a považujú ju za prvú modernú genocídu. Naopak odborníci v oblasti medzinárodných vzťahov ako ani politológie nemajú jednotný postoj.

⁴ FEIN, H. (2002): *Genocide: A Sociological Perspective*, s. 74-90.

⁵ KUPER, L. (1984): *Types of Genocide and Mass Murder*, s. 32-47.

⁶ TERNON, Y. (2011): *Genocidy XX. stololetí*, s. 32.

súčasťou ľudskej spoločnosti. Často viedli k eliminácii, dokonca až k úplnému zániku jednej z konfliktných strán, či už to bolo jej vyvraždením, alebo asimiláciou s víťaznou stranou. Je jasné, že s vývojom ľudskej spoločnosti dochádzalo aj k rozvoju konfliktov.

Moderné genocídy sú založené na dlhodobom a dôkladnom plánovaní, presnej koordinovanosti. Majú vopred stanovený plán, ktorý je dokonale premyslený a do detailov prepracovaný. Ich plán ako aj realizácia sú vedené na vysokej odbornej úrovni a sú založené na úmyselnej realizácii.

Na rozdiel od tradičných typov genocíd, obeťami už nie sú nepriatelia zvonku, ale vnútorní nepriatelia (neprekračuje hranice štátu). Treba sa ich akýmkoľvek spôsobom zbaviť. Nezapadajú do plánu, ktorý povedie k vytvoreniu „novej a lepšej spoločnosti“, v ktorej by boli len prekážkou.

Základný rozdiel medzi modernou a tradičnou genocídou je v tom, aké sú jej hlavné príčiny (pohnútky) vzniku a s akým dôsledkom sa končí.

Rozvoj technológií prispel k zdokonaleniu genocídnych zločinov a viedol k vytvoreniu ďalšej odlišnosti od tradičných genocídnych konfliktov. Nedá sa jednoznačne povedať, že v genocídach modernej doby zahynulo viac ľudí v porovnaní s tradičnými typmi genocíd, ale moderné technológie umožnili dokonalejšie zbrane a prostriedky likvidácie ľudí, čo v konečnom dôsledku vedie k väčšiemu počtu obetí za kratší čas.

V modernom type genocídy existuje hierarchické usporiadanie, ktoré smeruje k deľbe práce. Podstatnú úlohu plní byrokracia, ktorá vykonáva dozor nad realizáciou genocídnych cieľov. Uvedené skutočnosti majú za následok oslabenie zodpovednosti a tiež svedomia realizátorov. Jednotlivci v závislosti od svojej pozície v hierarchickom rebríčku majú pridelené úlohy, ktoré musia vykonať. Berú to ako príkaz zhora, ktorý treba splniť. Nezamýšľajú sa nad tým, že uskutočňujú jeden z krokov, ktorý vedie ku konečnému cieľu – likvidácii určitej nežiaducej skupiny.

„Tak je amorálnosť racionalizovaná a hranice prekročené, bez toho, aby sa to dotýkalo svedomia.“⁷ Odstup medzi obeťami a tými, ktorí vydali rozkazy je tak väčší a v konečnom dôsledku menej pôsobí na ich svedomie. Svoju úlohu tu zohrávajú aj informačno-komunikačné technológie, ktoré značne urýchľujú odovzdávanie informácií a ich spracovanie je presnejšie a detailnejšie. To je tiež jeden zo znakov modernej genocídy.

Realizáciu genocídy vždy podporuje a priamo ju riadi štát, respektíve vláda daného štátu. Vybraná skupina, je v prvej fáze zbavená ľudskej dôstojnosti. Jej členovia sú považovaní za menejcenných, za niečo nižšie ako je ľudská rasa, a tak môže dôjsť k ich likvidácii. V nasledujúcej fáze sú vylúčení z účasti na politickom živote tým, že sú im odňaté občianske práva. Je popretá jedinečnosť človeka ako ľudskej bytosti. Zaochádzanie s príslušníkmi vybranej skupiny je neľudské a nedôstojné. V ceste k vyhladzovaniu už nestojí nič, veď ide len o menejcenné bytosti, ktoré nedosahujú úroveň majority.

Môžeme teda arménsku genocídu považovať za modernú genocídu? Všetky fakty nasvedčujú tomu, že áno.

Arménsko bolo križovatkou medzi východom a západom, a preto vo svojej minulosti bolo často predmetom sporov medzi vládcami okolitých ríš. Arméni disponovali vlastným jazykom, kultúrou, náboženstvom (kresťanstvom)⁸, ktoré im Osmanská ríša ponechala. Hlavne vo východnej časti ríše tvorili Arméni jednu z najpočetnejších skupín.

Na druhej strane, pozbavili ich občianskych práv, čím zabránili ich účasti na verejnom a politickom živote. Toto bol prvý krok k tomu, aby Turci mohli Arménov považovať za niečo menejcenné, ako bol plnohodnotný občan osmanskej ríše tureckej národnosti.

Aj cieľ a účel, ktorý Turci sledovali, zaraďuje arménsku genocídu medzi moderné. Tradičné genocídy mali za cieľ predovšetkým získať územie protivníka, tým že sa ho zbavia,

⁷ TERNON, Y. (2011): *Genocidy XX. stololetí*, s. 83.

⁸ Arménsko je prvý štát, ktorý prijal kresťanstvo ako štátne náboženstvo.

nezávisle od prostriedkov, aké pritom použijú. V modernej genocíde je cieľom vytvoriť „lepšiu“ spoločnosť. Turci chceli vytvoriť silnú a jednotnú ríšu založenú na jednotnom náboženstve a kultúre. Jedinou prekážkou bola existujúca arménska skupina, ktorá mala inú kultúru, jazyk a iné náboženstvo. Osmanská vláda teda začala realizovať plány útokov namierených proti vnútorným nepriateľom – Arménom, čo je tiež jeden zo znakov modernej genocídy. Genocída Arménov sa uskutočnila na ideologickom základe, ktorý vytvoril xenofóbny nacionalizmus Turkov a ktorý bol založený na myšlienke jednotnej spoločnosti vytvorenej z obyvateľov rovnakej národnosti – tureckej, hovoriacej spoločným jazykom a, v neposlednom rade, spojenej jednotnou vierou, ktorou má byť islam.

Modernú genocídu plánuje, riadi a vykonáva priamo štát, s použitím všetkých štátnych prostriedkov. Rovnako tomu bolo aj v prípade arménskej genocídy (sultán, neskôr Mladoturci i Kemalisti).

Aj počtom obetí, ktorý sa odhaduje na približne 1 500 000 osôb, čo bolo dve tretiny arménskeho obyvateľstva žijúceho na území Osmanskej ríše v danom období, je možné arménsku genocídu zaradiť medzi moderné.

Tradičný typ genocídy bol realizovaný s cieľom získať územie, alebo ekonomické bohatstvo protivníka. Moderný typ je oveľa zákernejší a likviduje členov skupiny preto, akí sú. Zabíjajú ich len na základe toho či patria do skupiny, ktorá je určená na likvidáciu alebo nie.

To čo definuje uvedenú genocídu ako modernú, je aj fakt, že na jej realizácii sa nepodieľali len vycvičení vojaci, ako to bolo v minulosti, ale aj bežní občania. Existovalo tu hierarchické usporiadanie medzi vykonávateľmi zločinu, ktorí venovali značnú pozornosť plánovaniu vedúcemu k vysokej efektívnosti, teda k vysokému počtu obetí pri pomerne nízkych „nákladoch“, politických i ekonomických.

Na základe vyššie vymedzených skutočností je teda možné považovať arménsku genocídu za prvú modernú genocídu 20. storočia.

2 Stručná história Arménov

Dejiny Arménska sú veľmi staré a bohaté. Arméni dokonca zo žartu tvrdia, že v každom človeku je kus Arména. Vychádzajú pritom z Biblie, podľa ktorej sa život na zemi začal po potope na hore Ararat, kde po 40. dňoch „pristála“ Noemova archa. Napriek tomu, že biblická hora sa už nachádza na tureckom území, oni ju považujú za arménsky národný symbol.

Aby sme sa lepšie zorientovali v súvislostiach, ktoré viedli ku genocíde Arménov v rokoch 1876 – 1923, treba si pripomenúť základné historické fakty.

“Dnešné Arménsko bolo osídlené už v 4. – 3. tisícročí pred. n. l. V 13. storočí pred. n. l. sa začali formovať kmeňové zväzy, ktoré bojovali proti Asýrčanom. Zjednotením arménskych kmeňov v 9. storočí pred. n. l. vznikla na území Arménska ríša Urartu“.⁹

Na prelome 7. a 6. storočia pred. n. l. táto kedysi mocná ríša stratila svoju silu a postupne sa vytratila z dejín. O 60 - 70 rokov, po definitívnom páde ríše Urartu, po prvý raz sa spomína názov Armina. Je to perzský názov Arménska, obsiahnutý v známom Bechistunskom nápise (z roku 520 pred. n. l.) perzského panovníka Dáriusa I.

Arménsko počas svojich dejín malo veľa panovníkov, ale pre obmedzenosť priestoru spomenieme iba dvoch z nich, ktorí sú vzhľadom na tému podľa nás najvýznamnejší. Počas vlády jedného z nich, Tigrana II. (95 - 55 pred. n. l.), ktorého volali Tigran Veľký, nastal najväčší rozkvet štátu. Veľké Arménsko sa rozprestieralo medzi Kaspickým, Stredozemným a Čiernym morom a malo rozlohu približne 300 tisíc km².

Arménske dejiny najpodrobnejšie popísal veľký arménsky historik svetového významu, Movses Chorenaci. Dielo “Dejiny Arménska“ je napísané v 5. storočí v staroarménskom jazyku a obsahuje nielen historické udalosti týkajúce sa Arménska, ale i opis

⁹ HERENBERG, B. (1998) : *Kronika ľudstva*, s. 1161.

tradícií, kultúry a histórie susedných štátov. Z tohto hľadiska je dôležitým prínosom aj do svetovej historiografie. Movses Chorenaci o Tigranovi Veľkom napr. píše: „Je to najmocnejší a najrozumnejší z našich kráľov, ktorý mal väčšiu odvahu ako ostatní. On pomocou Kira (Kir II. Veľký (559 - 530) - zakladateľ Perzskej ríše pozn. autorov) rozdrvil nadvládu Márov, zvíťazil nad Grékmi a dlho ich držal v podrobení. On rozšíril hranice nášho štátu a doviedol ich najďalej. On vzbudzoval závisť všetkých svojich súčasníkov.“¹⁰

Arménsko sa zmenilo na jednu z najsilnejších veľmocí tej doby. Štát sa intenzívne rozvíjal a narástol aj vojensko-ekonomický potenciál. „Bolo to obdobie rozvoja remesiel a obchodu, vznikali mestá, vysokú úroveň dosiahlo poľnohospodárstvo a prekvitala kultúra“.¹¹

Ďalší arménsky kráľ, Trdat III. (287 - 330) je známy tým, že prijal kresťanstvo a vyhlásil ho za Arménske štátne náboženstvo.

Arménsko sa týmto aktom v roku 301 stalo prvým štátom, ktorý vyhlásil kresťanstvo nielen za štátne, ale aj za jediné náboženstvo. Až o niekoľko rokov rímsky cisár Konštantín Veľký zlegalizoval predtým intenzívne prenasledované kresťanstvo. K následnému zrovnoprávneniu s pohanským náboženstvom, došlo známym Milánskym ediktom v roku 313, teda 12 rokov po Arménsku.

Celé Arménsko je dodnes „posiate“ kresťanskými pamiatkami, predovšetkým chačqarmi (kamennými krížmi), ktorých výroba, kvôli náročnosti, trvá aj niekoľko rokov. Arménski majstri sa realizovali takýmto spôsobom, pretože kresťanská viera pôvodne zakazovala „zdobenie“ kostolov. Druhým významným medzníkom arménskych dejín bol vznik písma. Arménska abeceda (ajbenaran), ktorú v roku 405 vymyslel Mesrop Maštoc, patrí medzi najstaršie písma na svete. Arménčina patrí do indoeurópskej skupiny jazykov.

Počas vlády dynastie Aršakuní v piatom storočí sa nadmerne zvýšil tlak zo strany cudzích mocností na arménsku štátnosť. Bolo to obdobie vzniku feudálneho zriadenia. Obrannosť Arménska zhoršil fakt, že monarcha sa dostal do principiálnej konfrontácie s veľkostatkármi, čo viedlo k nasledovnému vyhláseniu: „My už viac nepotrebujeme arménskeho kráľa, nech sa tu z času na čas objaví nejaké perzské knieža a vládne nám“.¹²

Prijateľnejšie riešenie pre Peržanov ani neexistovalo. Kráľ Artašes (423 - 428) bol zbavený koruny, katolikos (hlava arménskej apoštolskej gregoriánskej cirkvi) Saak Partev – katolikosatu a za vládcu bol určený perzský veľmož Vechmichršapur. „Vram (perzský cár) prikázal zbaviť Artašesa kráľovskej moci, uväzniť ho a skonfiškovať celý majetok jeho rodiny; tak isto postupovať, voči Saakovi Veľkému, vrátane konfiškácie katolikosovho domu“.¹³

Tak v roku 428 prestal existovať staroveký arménsky štát ako samostatný politický celok. Arménsko stratilo svoju suverenitu v dôsledku zlej zahraničnopolitickej situácie a taktiež vnútro politickej krízy, ktorú zapríčinila feudalizácia krajiny.

Arménske kráľovstvo bolo rozdelené na dve časti: západné okresy, ktoré tvorili štvrtinu a pripadli Rímu a tri štvrtiny územia – Iránu.

V roku 591 sa uskutočnilo ďalšie delenie Arménska. Väčšiu časť západného Arménska získala Byzancia.

V 30-tych rokoch 7. storočia vďaka novému náboženstvu (islamu) vznikol Arabský kalifát. V roku 630 - 640 Arabi s veľkou prevahou zvíťazili nad Sasanidským Iránom a Byzanciou. V roku 640 vojská kalifátu prvýkrát vpadli do Arménska a panovali na tomto území viac ako poldruha storočia. Nepretržité národno-oslobodzovacie hnutie už v roku 855 oslabilo pozície kalifátu a pánmi Arménska sa stali arménske kniežatá.

¹⁰ CHORENACI, M. (1990) : *Istorija Arménii*, s. 39.

¹¹ HERENBERG, B. (1998) : *Kronika ľudstva*, s. 1161.

¹² SARKISIAN, G. S. a kol. (1980): *Istorija Armianskogo naroda. S drevnejšich vremjon do našich dnej*, s. 97.

¹³ CHORENACI, M. (1990): *Istorija Armenii*, s. 270.

V druhej polovici 11. storočia sa na politickej aréne objavili Turci – seldžuci, ktorí sa za krátke obdobie zmocnili rozsiahlych území, čo im umožnilo vybudovať obrovskú veľmoc. Seldžukskí Turci patrili ku stredoázijským kočovým bojovým kmeňom. Ich potomkami sú dnešní Turci. Historik Movses Chorenaci poukazuje na to, že pre tieto kmene vpády a lúpeže boli dôležitým a obvyčajným javom.¹⁴

„Od IV. do VI. storočia si Arméni zabezpečili „prostriedky“ na prežitie: náboženstvo – kresťanstvo; jazyk – arménčinu; náboženský partikularizmus – monofyzitstvo. Mali svoju vieru, tradície, cirkevnú hierarchiu. Vytvorenie národnej cirkvi zbavilo Arménsko podpory Západu, ale zaistilo mu politické prežitie a umožnilo Arménom udržať si autonómiu. Príchodom seldžuckých Turkov v XI. storočí sa zem spustošila.“¹⁵

Mnohí Arméni boli nútení odísť smerom na západ, kde v roku 1078 vytvorili silné arménske kráľovstvo Kilikiu, známe tiež pod názvom Malé Arménsko. Kráľovstvo si udržalo nezávislosť do roku 1375.

Koncom 13. storočia v severozápadnej časti Ázie Osman-bej založil základy tureckého vojensko-feudálneho štátu. Roku 1453 osmanskí Turci dobyli hlavné mesto Byzancie Carihrad, čím zapríčinili pád Byzantskej ríše.

V roku 1555 po dlhoročných bojoch medzi Osmanskou a Perzskou ríšou bola podpísaná mierová zmluva, na základe ktorej sa Arménsko rozdelilo na západné a východné. Západné Arménsko pripadlo Turecku a bolo v súlade s administratívnym zriadením Osmanského impéria rozdelené na Erzerumský, Karsský, Vanský, Sebastijský a Diarbekirský vilajet (turecká administratívna jednotka). Vo Východnom Arménsku boli pod nadvládou Perzie zriadené Jerevanské, Nachičevanské, Karabašské a iné chánstva (Slovo chán vzniklo v Iráne za čias Mongolov a znamená vládca. Chánstvo je územie patriace chánovi).¹⁶

Nasledujúce roky pod jarmom tureckej a perzskej vojensko-feudálnej despotie sa široké národné masy podrobovali etnicko-náboženskému útlaku a ťažkému sociálno-triednemu vykorisťovaniu. Kresťanov, ktorí chceli naďalej vyznávať svoje náboženstvo, používať svoj jazyk a ctiť svoju kultúru zbavili občianskych práv. Nesmeli sa nijako podieľať na politickom živote krajiny. „Kresťania a židia boli poddanými v podradnom postavení. Nevlastnili obrábanú pôdu, tá patrila štátu, ktorý za ňu vyberal pozemkovú daň. Ďalšie dane, ktorých výšku podľa vlastnej ľubovôle a úvahy často určovali skorumpovaní hodnostári, ťažko doliehali na roľníkov, remeselníkov a obchodníkov v provinciách. Poddaní nemali žiadnu zákonnú ochranu. Súdy uznávali jedine šariu, civilné a náboženské právo založené na Koráne a ďalších svätých textoch, kde svedectvo kresťana proti moslimovi nemalo žiadnu platnosť.“¹⁷

Vzhľadom na to, že sily boli nerovné, Arméni sa neustále obracali s petíciami na európske štáty v nádeji, že im pomôžu oslobodiť Arménsko spod jarma tureckých pašov (paša v turečtine znamená pán, vládca). Tieto žiadosti však ostali nepovšimnuté. Prvý článok v reťazi príčin, ktoré neskôr viedli ku genocíde, bol naplnený.

Od 18. storočia sa Arméni začali so žiadosťami o pomoc obracať na čoraz silnejšie Rusko. Kontakty s ruským štátom sa zintenzívnili v 70-tych rokoch 17. storočia. Postupne sa začala vytvárať ruská orientácia arménskeho národa.

V roku 1804 vypukla rusko-perzská vojna, ktorá sa skončila 12. októbra 1813 podpísaním Gjulistanského mierového dohovoru “na večné časy”.¹⁸

Gjulistanský dohovor bol podpísaný na základe “Status quo ad praesentem“, čo znamenalo, že každá strana si ponechala tie územia, ktoré vlastnila vo chvíli uzatvorenia mieru.

¹⁴ CHORENACI, M. (1997): *Chronika*. s. 23.

¹⁵ TERNON, Y. (1997): *Genocidy XX. století. Zločinný štát*, s. 149.

¹⁶ SARKISIAN, G. S. a kol (1980): *Istoriya Armianskogo naroda. S drevnejšich vremjon do našich dnej*, s. 231.

¹⁷ TERNON, Y. (1997): *Genocidy XX. století. Zločinný štát*, s. 150.

¹⁸ Mestečko Gjulistan sa nachádza pri rieke Zejva v Náhornom Karabachu.

Podľa tohto dohovoru sa niektoré okresy Východného Arménska (Širák, Lori, Zangezur atď.), ako aj Karabašské, Gjandžijské a iné chánstva i východné Gruzínsko vyhlásili za vlastníctvo ruského impéria. Takto Irán právne priznal pripojenie horeuvedených území k Rusku.¹⁹

Onedlho, po ukončení rusko-tureckej vojny v r. 1829, boli k ruskému impériu pripojené aj Jerevanské a Nachičevanské chánstva spolu s Ordubadskou oblasťou. Z toho vyplýva, že na začiatku 19. storočia všetky územia tvoriace Východné Arménsko, t. j. Jerevanské, Nachičevanské, Karabašské chánstva a Ordubadská oblasť prešli k Rusku.

Obyvateľstvo Zakaukazska prijalo oslobodenie spod iránsko-tureckej despotie s veľkou radosťou. V Turecku a Iráne panovala feudálna anarchia a chaos. Aj v Rusku v tom čase prevládali feudálne zvyky, ale formoval sa tu kapitalistický základ, existovala silná centralizovaná moc, ktorá sa opierala o organizovanú byrokraciu.

Národy podrobené Tureckom a Iránom boli pod neustálym nacionálnym a náboženským útlakom. Po pripojení k Rusku náboženský útlak zmizol a hoci národný útlak existoval, v porovnaní s osmanským a iránskym bol podstatne menší. Rusko zabezpečilo arménskemu obyvateľstvu prvýkrát po mnohých storočiach úplne bezpečný život a ochranu majetku. Národ bol zachránený pred úplnou fyzickou likvidáciou. Rusko-arménska spolupráca bola obojstranne výhodná vzhľadom na cársku expanzionistickú politiku v regióne. Rusko získalo nevyhnutnú podporu obyvateľstva v oblasti, odkiaľ mu neustále hrozilo nebezpečenstvo.

V priebehu určitého obdobia sa územno-administratívne správne členenie najnovšie pričlenených oblastí až do cárskeho nariadenia z 9. decembra 1867 niekoľkokrát menilo. V súlade s týmto nariadením vzniklo v Zakaukazsku nové správne členenie a vytvorili sa Kutaiská, Tbilisska, Bakinská, Jelizavetpolská a Jerevanská gubernia. Takéto správne členenie Zakaukazska sa zachovalo až do pádu Ruského impéria a následného vzniku nezávislej Gruzínskej, Azerbajdžanskej a Arménskej republiky v roku 1918.

Bez ohľadu na niektoré negatívne črty národno-koloniálnej politiky cárizmu, pripojenie k Rusku malo pre národy južného Kaukazu dôležitý a progresívny význam. Okrem toho, že v rámci ruského impéria boli zabezpečené priaznivé podmienky na stabilný hospodársky rozvoj krajiny, rýchly rast miest, "tretieho stavu" a na formovanie a konsolidáciu Arménskej buržoázie, tieto roky sa stali priaznivými pre duchovný a kultúrny rozvoj krajiny, ale aj pre rozmach architektúry. Na území Východného Arménska začali rekonštruovať staroveké chrámy a stavali nové. Rýchlym tempom sa rozvíjali remeslá, hodvábnictvo, obchod. Bolo vybudované množstvo obytných a administratívnych budov, škôl, mostov, ciest atď.

Koncom 19. storočia nastúpilo Rusko na cestu imperializmu, čo spôsobilo prudký rozvoj priemyslu aj vo Východnom Arménsku.

V rokoch 1918 – 1920 sa vznikla Arménska buržoázna republika pod vedením pronárodne orientovanej strany Dašnakcutjun.

Do arménskeho života čoskoro začali postupne prenikať marxistické myšlienky a blížili sa revolučné udalosti. Po sovielizácii Arménska v novembri 1920 sa dejiny Arménska z prevažnej väčšiny stali súčasťou dejín Sovietskeho zväzu.

Západné Arménsko, ktoré ostalo aj naďalej pod tureckou nadvládou, postihol ťažký osud. Arméni sa bránili asimilácii a konvertovaniu na islam, boli preto zbavení politických, ekonomických a kultúrnych práv. Ich situácia sa neustále zhoršovala. Životné podmienky boli neúnosne ťažké, a preto už v rokoch 1828 - 1830 viacerí z nich opustili svoje starodávne územie a emigrovali do sveta. Len do Východného Arménska sa presťahovalo okolo 130 tisíc Arménov.²⁰ Najhoršie obdobie v dejinách v podobe genocídy Arméni Západného Arménska mali ešte pred sebou.

¹⁹ JUZEFOVIČ, T. (1869): *Dogovory Rossiji s vostokom političeskije i torgovyje*, s. 208-214.

²⁰ SARKISIAN, G. S. a kol (1980): *Istorija Armianskogo naroda. S drevnejšich vremjon do našich dnej*, s. 243.

2.1 Postavenie arménskeho obyvateľstva Západného Arménska v rámci Osmanskej ríše

Na rozdiel od iných štátov podrobených tureckými dobyvateľmi. Arménsko prvýkrát napadli turecké kočovné plemeň už v 11. storočí. V 16. storočí bolo včlenené do Osmanskej ríše a zostalo pod tureckou nadvládou aj v čase jej rozpadu. Práve to bolo obdobie najväčšej genocídnej aktivity tureckého štátu.

Územie arménskeho národa, podobne ako územia všetkých ostatných zotročených národov Osmanskej ríše, sa považovalo za „vlastníctvo“ Alaha a „jeho tieňa na zemi“, tureckého sultána. Arménsky národ síce mal osmanské občianstvo, ale žil v rámci Osmanskej ríše ako národ ani nie druhej kategórie. „Arménom, degradovaným na úroveň bezprávneho raia (dobytky), sa život daroval ako akt zľutovania (aman), tureckých dobyvateľov a utláčateľov ... kým bezpodmienečne plnili ich vôľu.“²¹

Nevraživosť tureckej spoločnosti voči Arménom prehlbovali aj radikálne odlišnosti v náboženstve, politických dejinách, či v úrovni kultúrneho rozvoja.

V otrockých podmienkach sa na vlastnom území ocitol národ s bohatou históriou, ktorý mal kedysi vlastnú ríšu a vyznačoval sa vysokou mierou kultúrneho rozvoja. Jeho pánmi sa stali kočovníci, ktorí si vydobyli pozíciu silnej vojenskej moci. „Počas storočí na území Arménska Turek vždy vystupoval ako úradník, vojak, policajt, vládca ... bol reprezentantom vláduceho národa a náboženstva, len on mal právo nosiť zbraň a najvyššie postavený kresťan musel pri stretnutí uvoľniť cestu najnižšie postavenému moslimovi.“²²

Milión obyvateľov bolo postavených mimo zákona. Arménskeho kresťana považovali za nepravoverného, a nepravoverný bol „gjur“ – nepriateľ. Fyzickú existenciu arménskeho národa žijúceho v týchto podmienkach vo svojej historickej vlasti turecký štát vždy hodnotil ako politické nebezpečenstvo. Turci po storočia vládli podľa princípu, že počet Arménov treba vždy znížiť, či už skrytou alebo otvorenou formou fyzickej likvidácie. Mnohí autori upozorňujú na skutočnosť, že pre Turka-moslima bola vražda Arména-kresťana považovaná za dlh pravoverných voči bohu a jeho tieňu na zemi – sultánom. Vraždou Arména si Turek mohol zabezpečiť miesto v raji.

S týmto religióznym fanatizmom však mnohí Turci nesúhlasili. Napríklad turecký spisovateľ Jevlia Čelebi, ktorý cestoval po Arménsku začiatkom XVII. storočia, písal: „V Erzurme bol celý horizont pokrytý dymom horiacich arménskych dedín, a zo stanov tureckých vojakov bolo počuť zvuky hudobných nástrojov a stony Arménov.“²³ Po absolvovaní pochodu spolu s tureckou armádou Čelebi napísal, že ho prekvapili nezmyselné strašné obete.

Francúz Amédée Jaubert, ktorý navštívil Arménsko neskôr, v roku 1806, skonštatoval, že situácia sa tam vôbec nezmenila: „v tejto nešťastnej oblasti neexistuje ani rodina, ani bezpečie, ani pokoj... pohľad na mnohé spálené a spustošené obce vyvolával vo mne najsmutnejšie myšlienky... Oblasť Erzurmu kavaléria natoľko spustošila, že obyvatelia dedín navždy opustili svoje príbytky. Ľudoprázdné boli aj oblasti od Vana po Araks.“²⁴

Ďalší cestovateľ, ktorý navštívil Arménsko v roku 1807, tiež informuje o zorganizovanom vraždení a okradaní arménskeho obyvateľstva, ktoré „sa nemohlo postaviť na odpor, pretože nesmelo vlastniť zbraň“. „Boli olúpené a spálené všetky obce doliny Andžalu ...a ich arménske obyvateľstvo ušlo do Perzie. Všade bola smrť a spustošenie.“ V oblasti od Diadina po Toprak-Kale informuje o 118 spálených a spustošených obciach, „obyvaných nešťastnými arménskymi kresťanmi.“²⁵ Tieto vládou schvaľované a zorganizované

²¹ BARSEGOV, J.G. (2000): *Genocid armjan-Prestuplenije po mezhdunarodnomu pravu*. s. 24.

²² MARX, K. - ENGELS, F.: *Soč. t. IX.*, s. 373-374.

²³ BARSEGOV, J. G. (2000): *Genocid armjan-Prestuplenije po mezhdunarodnomu pravu*, s. 27.

²⁴ JAUBERT, A. (1821): *Voyage en Arménie et en Perse, fait dans les années 1805 et 1806*, s. 27.

²⁵ TANCOIGNE, T. M. (2000): *Lettres sur la Perse et la Turquie d'Asie. Paris 1819, 2000*, s. 27.

krádeže, pustošenie a vraždy pokračovali stáročia a boli čoraz masovejšie a lepšie zorganizované.

Pšenicu Arménov spaľovali, dobytok a poľnohospodárske náradie konfiškovali, obydliá búrali alebo odoberali a dávali Turkom, Čerkesom, či Kurdom. Arménske obyvateľstvo vyhánali, likvidovali alebo obracali na islam. Predstavitelia tureckého štátu takto systematicky a cielene menili demografické zloženie Západného Arménska.

Napriek všetkému, kresťanský arménsky národ stále predstavoval jednotnú etnickú, náboženskú a politickú skupinu. Navyše, aj v takých neľudských podmienkach sa vypracoval na úroveň jednej z najvzdelanejších komunit v rámci Osmanskej ríše. Medzi Arménmi a Turkami boli veľké kultúrne rozdiely. Viacerí Arméni sa stali významnými obchodníkmi, právnikmi, či lekármi. O tieto profesie turecká väčšina neprejavovala veľký záujem. Arméni boli otvorenejší pre vedecké, politické, či sociálne idey prenikajúce do krajiny zo Spojených štátov a západnej Európy. Deti bohatších arménskych rodičov začali dopĺňať vzdelanie v Paríži, Ženeve, ba dokonca i v Spojených štátoch. Naopak, väčšina tureckého obyvateľstva patrila v tom období k negramotným roľníkom, farmárom a majiteľom malých obchodov. Osmanskí vládcovia tradične neprikladali vzdelaniu veľký význam. Tým sa vysvetľuje aj neexistencia ani jednej významnejšej vzdelávacej ustanovizne.

Jednotná vzdelaná kresťanská menšina predstavovala pre vládcov Osmanskej ríše veľké nebezpečenstvo. Z tohto prameňa základné príčiny blížiacej sa genocídy Arménov. Akceleráciou následne poslúžila frustrácia Turkov z oklieštenia rozpadajúcej sa Osmanskej ríše začiatkom 20. storočia a snaha arménskeho obyvateľstva zlepšiť si svoje postavenie presadením politických reforiem. Arméni podporovaní Európou predstavovali pre Turkov hrozbu ďalšieho odtrhnutia podrobeného územia Západného Arménska. Vhodnou príležitosťou na finálne riešenie „arménskej otázky“ sa stane prvá svetová vojna.

Politický základ smerovania tureckého štátu spočíval v princípe neustáleho znižovania počtu Arménov, a preto počas 50-ročnej genocídy Arménov (1876 - 1923) táto politika hladko a bez zmien prechádzala z jednej vládnucej elity k druhej, napriek tomu, že v ostatných otázkach medzi jednotlivými vládnymi vládli vážne rozpory. Potreba vyhladenia Arménov sa považovala za axiómu. V plnení tohto strategického cieľa sa najďalej dostali Mladoturci počas prvej svetovej vojny.

3 Prvá genocída 20. storočia

Proces genocídy má tri etapy: rozhodnutie ju vykonať, resp. prípravnú fázu, samotnú realizáciu genocídy a jej zapieranie.

Genocída sa nekončí fyzickou likvidáciou obetí. Trestný čin pretrváva voči národu, na ktorom bola genocída spáchaná a pokračuje, až kým jej autor otvorene neprizná zodpovednosť za svoje činy. Odhalenie kriminálnej podstaty spáchanej genocídy je povinnosťou nielen štátu, ktorý ju vykonal, ale aj celého medzinárodného spoločenstva. Genocída sa považuje za najťažšiu formu zločinu proti ľudskosti. Obetou je preto medzinárodné spoločenstvo ako celok.

V tejto časti priblížime prípravu, priebeh a následné stanovisko tureckých predstaviteľov k otázke genocídy Arménov. Zjednodušene uvedieme mechanizmus prijímania rozhodnutí o likvidácii Arménov a iných kresťanských národov v Osmanskej ríši počas prvej svetovej vojny.

Nato, aby celý reťazec úspešne fungoval vedúci predstavitelia sa museli nachádzať v jednom jej článku, napríklad v prvom. Tu boli zastúpení a mali vplyv aj na ďalšie články. Praktická realizácia rozhodnutí o vykorenení Arménov, preto bezprostredne súvisí s nastolením diktatúry strany Jednota a pokrok, v januári 1913. Paradoxne, strana, ktorá sa prevratom dostala k moci, aby, podľa vyjadrení svojich lídrov, nasmerovala krajinu na demokratické reformy, v praxi urobila presný opak.

Turecko za vlády Mladoturkov, podobne ako počas vládnutia despotického sultána Abdul Hamida II., začalo vykazovať znaky totalitnej diktatúry, pri ktorej „jadrom politického mocenského poriadku je totalitná strana, ktorá vznikla z revolučného alebo pseudorevolučného masového hnutia a transformovala sa na centralistický mocenský nástroj menšiny. Prostredníctvom ovládnutia mocenského aparátu, stranícka elita vytvára personálnu úniu v kľúčových pozíciách štátu (štátna byrokracia, armáda, justícia, hospodárstvo a pod.). Cirkulácia elity, t. j. pohyb funkcionárov mocenského aparátu, prebieha výlučne pod vedením a kontrolou totalitnej strany. Personálne zmeny sú plánované, manipulované a centralizované podľa záujmov straníckej elity.“²⁶

3.1 Prípravná fáza

Druhého novembra 1914 Osmanská ríša pod silným tlakom Nemecka vstúpila do prvej svetovej vojny. Minister obrany Enver paša si chcel inváziou na Kaukaz otvoriť cestu na Baku, petrolejárske centrum a metropolu Azerbajdžanu. Turecká tretia armáda však v januári 1915 zaznamenala zdrvivú porážku od ruských vojakov pri meste Sarikamyš na území obývanom Arménmi.

Tureckí dôstojníci obvinili z porážky Arménov, pritom však prehru v skutočnosti spôsobilá chybná vojenská stratégia a nepripravenosť na drsné klimatické podmienky. Svoje obvinenie opierali o existenciu štyroch cárskeho légii zložených z „ruských“ Arménov, ktoré cárskemu vojsku pomohli prejsť labyrintom arménskych hôr. Osmanská vláda nemala žiadne dôkazy, no napriek tomu vyhlásila, že musí deportovať milióny Arménov z východných osmanských provincií do vnútrozemia. Medzinárodnému spoločenstvu sľúbila, že sa všetci po vojne vrátia do svojich domovov.

Už vtedy však vodcovia Mladoturkov mali do detailov premyslený plán totálneho vyhladenia Arménov na celom území Osmanskej ríše a definitívneho vyriešenia tzv. arménskej otázky. „V roku 1915 turecká vláda odštartovala voči Arménom ... realizáciu politiky neľútostných masových masakier a deportácií. 300 alebo 400 tisíc mužov, žien a detí utieklo na ruské územie, časť do Perzie a na Blízky východ. Malá Ázia bola natoľko očistená od Arménov, nakoľko sa to dalo dosiahnuť podobnými opatreniami uskutočňovanými v najširšom možnom rozsahu.“²⁷

Vyhlásenia, že pôjde „len“ o dočasnú deportáciu mali upokojiť svetovú verejnú mienku a zároveň paralyzovať vôľu arménskeho obyvateľstva a ubrániť štát pred možnou vzburou. Garantovaním bezpečnosti životov a majetku „dočasne“ deportovaného obyvateľstva, turecká vláda mohla nejaký čas skrývať svoje skutočné úmysly pred Arménmi odsúdenými na smrť. Použila pritom aj ďalšie, z politického hľadiska unikátne, spôsoby. Napríklad práve v tom čase vznikla čisto turecká metóda zdvojených vládných rozkazov a nariadení: jeden rozkaz sa vydával „pre oči verejnosti“ a druhý paralelný, na reálne vykonanie.

Okrem deportácií a metód paralelných rozkazov „darovalo“ Turecko ľudstvu aj know-how na dokonale fungujúci systém koncentračných táborov zameraný na zhromaždenie a následnú likvidáciu tisícok ľudí.

Napriek všetkým „vynálezom“ si Mladoturci uvedomovali, že realizácia takej rozsiahlej úlohy nie je možná bez podpory celého štátneho aparátu Osmanskej ríše preto ihneď po nastolení diktatúry vládnucej mladoturckej organizácie a premeny vlády na vykonávateľa príkazov ÚV strany „Jednota a Pokrok“ rozpracovaný plán genocídy Arménov bol na realizáciu posunutý do vládných štruktúr. „Vo chvíli, keď sa prijíma rozhodnutie o vykonaní genocídy, vláda vytvára a centralizuje zoznamy ľudí a organizácií, proti ktorým sa bude útočiť s tým, aby

²⁶ KULAŠÍK, P. (1997): *Dejiny politického myslenia. Od staroveku do súčasnosti*, s. 164.

²⁷ CHURCHILL, W. (1932): *Mirovoj krízis 1918-1925*, s. 277.

akcia bola čo najrýchlejšia, systematická, efektívna, a tiež, aby v prípade zásahu medzinárodného spoločenstva bola celá záležitosť prezentovaná ako ukončený fakt.²⁸

Samotné uznesenie o genocíde vypracovali dve ministerstvá: ministerstvo vnútra a ministerstvo obrany. Schválila ho Rada ministrov a podporila Štátna rada (parlament). Masakry priamo a bezprostredne nariad'ovalo ministerstvo vnútra. Kontrolnú činnosť nad plnením rozkazov vykonávalo ministerstvo obrany, vnútra a ďalšie ministerstvá.

Do príprav sa aktívne zapojila aj úslužná inteligencia, ktorá pre široké vrstvy obyvateľstva vytvorila špeciálnu terminológiu na vštepene oficiálneho postoja. Existencia akéhokoľvek názoru odlišného od „štátneho“ sa stala neprijateľným, nebezpečným, rizikovým, negatívnym faktorom. „Prostriedky propagandy – knihy, články v tlači, konferencie či rozhlas vykonávali funkciu reklamy tejto prípravnej fázy.“²⁹ Ďalej sa nastolila absolútna kontrola verejnej mienky, pracovných a súkromných aktivít, cenzúra začala generovať samocenzúru.

V prípravnej fáze genocídy je charakteristické zrušenie del'by moci, jej koncentrácia v rukách malej skupiny ľudí, pri plnej podpore ozbrojených síl. Rozhodnutia sa prijímajú na najvyššej úrovni a vykonávaním sa poverujú vojenský a civilní funkcionári nižších rangov. „Rozkaz o vyhladzovaní národa sa vykonáva okamžite, rýchlo, efektívne, presne, všade a dokonale, čo možno vysvetliť jeho plánovaním. Funkcionárov, ktorí otáľajú s plnením rozkazu odstraňujú.“³⁰

3.2 Realizácia genocídy 1915

Dohľad nad vyhladzovacím plánom mal jeden z hlavných organizátorov genocídy, minister vnútra Talaat paša. Keď Talaata pašu 12. apríla 1915 navštívili arménski poslanci Vardkes a Aknuni, ktorí vždy mali zvlášť priateľské vzťahy s Mladoturkami a boli spojencami v boji proti despotickeému sultánovi a za demokratické reformy ríše, a spýtali sa, čo sa stalo s ich spoločnými ideálmi, Talaat odpovedal: “V dňoch našej slabosti ste nás chytili pod krk a nastolili otázku arménskych reforiem. Práve preto musíme využiť vhodnú situáciu, v ktorej sa momentálne nachádzame, a rozprášiť váš národ tak, aby ste na najbližších 50 rokov myšlienky o reformách vyhodili z hlavy.”³¹

V období od januára do apríla 1915 turecká vláda pod rôznymi zámienkami odobrala zbrane arménskym vojakom, preradila ich do pracovných táborov a pod hrozbou smrti odzbrojila i zvyšných mladých mužov arménskej národnosti. Neozbrojených mužov bez akéhokoľvek odporu nechala neskôr vyvraždiť.

Dvadsaťštvrtého a dvadsaťpiateho apríla³² v Istanbule zatkli 2 345 významných arménskych osobností a vyše 250 arménskych intelektuálov a miestnych lídrov v iných mestách. Všetkých neskôr zavraždili. V ten istý deň zadržali aj redaktorov hlavných arménskych novín Azadamart, ktorých 15. júna zavraždili.

Od mája do júla takmer všetkých Arménov zo siedmich východných provincií Osmanskej ríše – Erzrum, Van, Trabzon, Bitlis, Sivas, Charpert a Dyarbekir zabili alebo deportovali. Očítý svedok udalostí, asistent a tlmočník generála Limana von Sandersa, šéfa nemeckej vojenskej misie v Turecku v rokoch 1913 - 1918, veliteľ 5. tureckej armády (1915 - 1916) a tureckých vojsk v Palestíne (1917 - 1918), Heinrich Vierbücher vo svojej knihe opísal

²⁸ OGANIAN, P.K. (2004) : *Genocid armjanského naroda i zašita prav čeloveka*, s. 35.

²⁹ OGANIAN, P.K. (2004) : *Genocid armjanského naroda i zašita prav čeloveka*, s. 36.

³⁰ OGANIAN, P.K. (2004) : *Genocid armjanského naroda i zašita prav čeloveka*, s. 37.

³¹ VIERBUCHER, H. (1991): *Armenien 1915. Was die kaiserliche regierung den deutschen untertanen verchwiegen hat. Die abschlauchtung eines kulturvolkes durch die Turken*, s. 47.

³² Dvadsaťštvrtého apríla Najvyššia rada Arménskej republiky vyhlásila za Deň pamäti obetí genocídy Arménov. Státisíce Arménov kladie každý rok 24. apríla vence a kvety k pomníku genocídy Arménov v Jerevane a ďalší v stovkách miest na svete (USA, Rusko, EÚ, Južná Amerika atď.).

množstvo masakier státisícov Arménov v Turecku v roku 1915. „Medzi mestom Jerznka a Sivasom sa nachádza údolie Kemach. V júnových dňoch 1915 tam po neuveriteľných mučeniach zhodili zo skál desaťtisíce žien a detí.“³³

Všetko sa dialo pod pláštikom legality. Arménskemu obyvateľstvu oznámili nariadenie o deportácii. „Arméni dostali niekoľko hodín na to, aby sa pripravili na opustenie domov a majetku, s výnimkou malej osobnej batožiny, ktorú si smeli vziať so sebou. Významné osobnosti pritom boli zatknuté a popravené ešte pred vyhlásením tohto príkazu. Hneď ako sa obyvatelia, ktorých sa to týkalo, zhromaždili, boli zdraví muži oddelení, poslaní po skupinkách do blízkeho okolia a zabití.“³⁴

Ženy, starcov a deti poslali do koncentračného tábora v Aleppe, kam väčšina z nich nedorazila. Konvoj buď hromadne zlikvidovali kurdske čaty alebo eskortujúce polovojenské skupiny, či turecké obyvateľstvo miest, ktorými prechádzal.

Desaťtisíce ľudí dopravovali loďami na otvorené more. „Nemeckí, americkí, talianski a švajčiarski konzuli, ktorí boli v tom čase v Anatólii, svoje metropoly o udalostiach informovali. Nechýbali ani svedkovia. Popísali napríklad tragický koniec obyvateľstva Trabzonu, ktoré bolo utopené v Čiernom mori.“³⁵ „V auguste 1915 zavŕšili Mladoturci prvú časť svojho programu: v oblasti, kde arménsky národ desať storočí odolával jednej vlne votrelcov po druhej, nezostal jediný Armén.“³⁶ Veľvyslanec Nemecka v Turecku Von Hejghem v telegrame zo 7. júla 1915 v súvislosti s deportáciou Arménov z Turecka písal: „Spôsoby, ktorými sa realizuje sťahovanie, ukazujú, že v skutočnosti vláda sleduje cieľ zničiť arménsku rasu v tureckom impériu.“³⁷

Druhá časť vyhladzovacieho plánu sa týkala arménskeho obyvateľstva v ostatných častiach ríše sa uskutočnila od augusta 1915 do júla 1916. Napriek intervencii Vatikánu a Rakúsko-Uhorska, Turci neušetřili ani katolíckych Arménov.

Výkon a bezprostrednú kontrolu nad deportáciami a likvidáciou deportovaného obyvateľstva mala na starosti Teşkilat-i Mahsusa („Špeciálna organizácia“). Organizácia sformovala špeciálne oddiely (čaty), ktoré deportovali a vyhladzovali Arménov počas cesty a v koncentračných táboroch. „Kriminálni zločinci boli prepustení z väzení a poslaní do vojenských stredísk, kde sa z nich formovali prápory nepravidelného vojska, čaty.“³⁸ Teşkilat-i Mahsusa mala na starosti tiež koordináciu a proces masového vyvražďovania Arménov pracujúcich v miestnych úradoch jednotlivých vilajetov, v lokálnych straníckych pobočkách, vo vojenských štruktúrach a ďalších štátnych inštitúciách. V správe generálneho ústredia rakúskej armády v Konštantínopole z 12. septembra 1915 sa píše: „Podmienky, v ktorých sa ocitli Arméni, sú beznádejné. Zdá sa, že sa turecká vláda rozhodla vykoreniť celú arménsku rasu.“³⁹

Vyvraždenie 1,5 milióna ľudí by sama Teşkilat-i Mahsusa nezvládla. Podiel na genocíde Arménov malo aj civilné moslimské obyvateľstvo, predovšetkým Turci a Kurdi, polícia a v niektorých prípadoch aj priamo osmanská armáda. „Okrem toho bol národ varovaný pred akoukoľvek pomocou Arménom. Jeden z príkazov tretej armády obsahoval nasledovné upozornenie: „Moslim, ktorý pomôže Arménovi, bude popravený, jeho majetok bude spálený,

³³ VIERBUCHER, H. (1991): *Armenien 1915. Was die kaiserliche regierung den deutschen untertanen verzwiegen hat. Die abschlauchtung eines kulturvolkes durch die Turken*, s. 14.

³⁴ TERNON, Y. (1997): *Genocidy XX. století. Zločinný stát*, s. 155.

³⁵ *Le Figaro ke genocíde Arménov z roku 1915*. In: ČTK. 23 júna. 8:30. Praha 1998

³⁶ TERNON, Y. (1997): *Genocidy XX. století. Zločinný stát*, s. 155.

³⁷ VIERBUCHER, H. (1991): *Armenien 1915. Was die kaiserliche regierung den deutschen untertanen verzwiegen hat. Die abschlauchtung eines kulturvolkes durch die Turken*, s. 68.

³⁸ TERNON, Y. (1997): *Genocidy XX. století. Zločinný stát*. Praha, s. 154.

³⁹ Wien, KA AOK NA 1915. Fasz. 5632. Konstantinopel. 12. 12. Sept. Kann 15366 (AO, Vol. VI. p. 4736), s. 240.

vedúci pracovníci budú odvolaní a bude ich stíhať vojenský tribunál. Ak pomáhajúci bude vojak, neminie ho tribunál,“ píše turecký autor Suat Parlar.⁴⁰

Tí tureckí historici, ktorí uznávajú fakt masového plánovaného vraždenia Arménov počas prvej svetovej vojny, pripisujú zodpovednosť Teşkilat-i Mahsusa, čím sa snažia zbaviť viny turecký štát. Uvedená organizácia je najväčšmi skutočne, zodpovedná za likvidáciu západoarménskeho obyvateľstva, ale jej zodpovednosť je veľmi malá v prípade plánovania genocídy. Teşkilat-i Mahsusa len splnila úlohy, ktoré nevzišli z jej vlastných štruktúr. Plánovanie a rozhodnutie vykonať genocídu prijali na najvyššej štátnej úrovni, v štruktúrach vládnucej strany a vlády.⁴¹

Vládna moc vyhlásila Džihád (svätú vojnu) v snahe zapojiť do masakrov celé moslimské obyvateľstvo. Štátna propaganda vystupňovala nenávistné emócie, strhla široké masy a nechala „pracovať“ dav, ktorý teória definuje ako „skupinu ľudí sústredených na jednom mieste, keď fyzický kontakt i jednoduchý cieľ, a často tiež vodca, podnecujú rozbúrené emócie, znižujú racionálnu kontrolu, posilňujú sugestibilitu a odstraňujú individuálne morálne zábrany v správaní.“⁴²

Reakcia štvaneho davu nasledovala ihneď. Aktívnu úlohu pri vraždení arménskeho obyvateľstva hrali spolu s Kurdmi aj Turci, vrátane žien. Nemci, ktorí stavali Bagdadskú železnicu, sa stali svedkami toho, ako „Turci zväzovali za chrptom ruky obetí, zhadzovali ich zo strmých kopcov; dole čakali ženy, ktoré ich dobíjali nožičkami.“⁴³

Celkový odhad majetku, ktorý Mladoturci získali od zavraždených a deportovaných Arménov, je okolo 14 miliárd dolárov. „Okrem genocídy to teda bola aj obrovská lúpež.“⁴⁴ Turecko tak získalo k dispozícii tiež desaťtisíce kilometrov štvorcových „voľných“ území, ktoré zostali po zlikvidovaných obyvateľoch.

Civilné moslimské obyvateľstvo, najmä jeho vplyvnejšie vrstvy, malo z genocídy veľké ekonomické výhody. Po masakroch im zostala nehnuteľnosť, finančné úspory, tovar, šperky, hospodárske zvieratá, iný hnutelný i nehnuteľný majetok, či ekonomické pozície vyvraždených Arménov. O okrádaní národa hovoria mnohí očití svedkovia – Nemci, Briti, Američania, Rusi a ďalší. „Koncom októbra (roku 1914), keď Turci vstúpili do vojny, oficiálni predstavitelia začali brať Arménom všetko, čo potrebovali vo vojne. Ich majetky, peniaze – všetko bolo skonfiškované. Neskôr mohol každý Turek vojsť do arménskeho obchodu a zmocniť sa všetkého, čo len chcel.“⁴⁵

Podľa amerického konzula v oblasti Muš, turecká vláda zrealizovala „gigantický plán olúpenia a finálnej likvidácie tejto rasy.“⁴⁶ Ďalšie svedectvo, ktoré uverejnila 4. 10. 1915 Komisia USA na vyšetrenie masakier uvádza: „Polícia vyváža jeden za druhým nábytok z tisícok arménskych domov..., a tlupy tureckých žien a detí chodia za policajtmí ako hyeny a chytajú všetko, čo sa dá; len čo polícia vyvezie z domov najcennejšie veci, oni vtrhnú do domov a rozchytávajú všetko, čo tam zostalo. To všetko pozorujem na vlastné oči každý deň.

⁴⁰ AKÇAM, T. (1999): *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu İttihat ve Terakki' den Kurtuluş Savaşına. İstanbul* s. 77.

⁴¹ AVAKIAN, A. (1999): *Genocid 1915. Mechanizmy prinjatija i ispolnenija rešenij*, s. 96.

⁴² KREJČÍ, O. (2006): *Nová kniha o vol'bách*, s. 43.

⁴³ STEPANJAN, S. (1991): *Germanskije istočniki o genocide armjan. Sbornik dokumentov i materialov v 2-ch tomach*, s. 20.

⁴⁴ ŠEBEJ, F. (2004): *Turecká (a Európska) pamäť*, s. 34.

⁴⁵ BARSEGOV, J.G. (2000): *Genocid Armjan-Prestuplenije po mezhdunarodnomu pravu*, s. 192.

⁴⁶ U.S. National Archives. R.G. 59.807.4014/148 (príloha k správe veľvyslanca Spojených štátov v Turecku Morgenthaua z 30. augusta 1915)

Predpokladám, že za niekoľko týždňov vykradnú všetky domy, podniky a obchody patriace Arménom.⁴⁷

Podľa údajov britskej rozvedky len „v Mardine a Dyjarbekire vylúpili šperky, koberce a antikvariát za 6 miliónov tureckých funtov a zlata za 1,5 milióna tureckých funtov.“ Jeden z organizátorov genocídy Arménov v Dyjarbekire pricestoval do Aleppa „vlakom, ktorý smeroval do Konštantínopolu so 48 debnami šperkov, dvoma truhlicami plnými drahokamov.“⁴⁸

Vláda lúpež národa zlegalizovala. Zákomom z 10. júna 1915 vyhlásila celý majetok deportovaných Arménov za opustený. Zákon sa odvolával na memorandum predložené ministrom vnútra 26. mája 1915 o začatí deportácie, ktorú neschválil parlament ako to predpisoval článok 36 Ústavy. V súlade s tureckou historiografiou zákonodarný orgán „súhlasil“ s memorandom 15. septembra 1915.⁴⁹ Dvadsiateho šiesteho septembra 1915 v Turecku prijali Dočasný zákon o expropriácii a konfiškácii opusteného majetku a účtov deportovaných Arménov. O tri roky neskôr, 4. novembra 1918, keď bolo Turecko porazené a členovia vlády Mladoturkov z krajiny ušli, parlament Osmanskej ríše vyhlásil tento zákon za protiústavný a právne neplatný.⁵⁰ Na faktickej stránke veci to však už nič nezmenilo, nakoľko majetky a účty Arménov boli prepísané na Turkov alebo ministerstvo financií.

Genocída Arménov a následne Grékov mala veľký podiel na formovaní anatólijskej buržoázie. Členovia strany Jednota a pokrok, ich rodiny a priatelia dostali privilégium kúpiť si domy zmasakrovaných Arménov za 2 % ich trhovej ceny. Mnohí z nich sa stali, z noci na ráno, boháčmi. Časť vylúpeného majetku poslúžila na splatenie vojnových dlhov Mladoturkov voči Nemecku. „Talaat paša oslovil dokonca amerického veľvyslanca Henryho Morgenthaua s neuveriteľne drzou a cynickou požiadavkou, aby mu dodal zoznam všetkých Arménov, ktorí mali životnú poisťku v amerických poisťovniach. Talaat paša vyhlásil: keďže sú oni a ich dediči mŕtvi, všetky platby z poisťiek musí dostať turecká vláda ako právoplatný dedič.“⁵¹ Morgenthau spomína uvedenú tureckú žiadosť o uvoľnenie prostriedkov z amerických poisťovní „New York Life Insurance Company“ a „Equitable Life of New York“ vo svojich memoároch a označuje ju za „najzarážajúcejšiu udalosť na svete.“⁵² Podobnú žiadosť turecká vláda pravdepodobne adresovala aj Nemecku, Rakúsko-Uhorsku a ďalším európskym štátom, proti ktorým Turecko nebojovalo. Išlo o veľmi vysoké sumy, nakoľko majetok a život Arménov bol v Osmanskej ríši dlhodobo ohrozený, a preto každý kto mohol, poistil sa v európskych a amerických poisťovniach.

Účasť moslimského obyvateľstva pri genocíde Arménov mala dôležitý vplyv na formovanie nacionalistického hnutia v Turecku po porážke Osmanskej ríše v I. svetovej vojne. Široké masy zámožného obyvateľstva podporili nacionalistické kemalistické hnutie aj preto, že nechceli prísť o nakradnutý majetok vyvraždeného arménskeho obyvateľstva. „Nacionalisti využili vzniknutú hierarchiu v anatólijskej spoločnosti autorít, čím aspoň čiastočne zabezpečili účasť národných mäs v ich hnutí. Prechodu mestských vplyvných osobností a cirkevných

⁴⁷ American Committee's Report. TOYNBEE, A. (1987): *Les Massacres des Arméniens (1915-1916)*. Payot. Paris 1987, s. 40.

⁴⁸ FO 317/4172/24597. The february 12., 1919 Report prepared by the General Staff Intelligence Egyptian Expeditionary Force and submitted to the British Foreign Office by the Director of millitary Intelligence, folio 304.

⁴⁹ TAKVIMI, V. No 2189 (May 19/june 1, 1915).

⁵⁰ Meclisi Meduran Zabıt Ceredesi (stenogram zasadnutia Parlamentného zboru. Tretie volebné obdobie. Piatá sesia. Jedenáste zasadnutie 4. novembra 1918).

⁵¹ ŠEBEJ, F. (2004): *Turecká (a Európska) pamäť*, s. 34.

⁵² MORGENTHAU, H. (1918): *Memoires de l'Ambassadeur Morgenthau (Vingt-Six Mois en Turquie)*. Par Henry Morgenthau, Ambassadeur des Etats-Unis á Constantinople avant et pendant la guerre mondiale. s. 194.

hodnostárov na stranu nacionalistov pomohol aj fakt, že väčšina z nich bola spojená s pogromami Arménov a Grékov, a preto sa bála zodpovednosti za svoje činy.⁵³

V septembri 1916 sa strana Jednota a pokrok „arménskou otázkou zaoberala“ naposledy. Dodatočne prijala dokument o „deportáciách“ arménskeho obyvateľstva, ktorý je dodnes oficiálnou interpretáciou udalostí v tureckej historiografii.

V tomto dokumente sú uvedené všetky prípady „vzbúr a spolupráce s nepriateľom, a preto, aby sme zachránili našu armádu zo situácie, keď sa ocitla medzi dvoma kameňmi, bolo nutné premiestniť všetkých Arménov z oblastí, kde sa bojovalo, z blízkosti železníc a iných cestných komunikácií. Boli oznámenia, že počas premiestňovania konvojov sa odohrali niektoré mimoriadne udalosti, ktoré neskôr vyšetřovali špeciálne inšpekčné skupiny.“⁵⁴ Formuláciou „niektoré mimoriadne udalosti“ turecké úrady dodnes operujú v reakcii na obvinenia z genocídy.

V súvislosti s výskumom správania zvierat sa často zdôrazňuje, že človek je najkrutejším, ak nie jediným, masovým vrahom príslušníkov svojho druhu. Človek je podľa etnológa Ericha Fromma „jediným primátom, ktorý zabíja a týra príslušníkov svojho druhu bez biologického alebo ekonomického dôvodu a pociťuje pritom uspokojenie.“⁵⁵ Vopred plánované, starostlivo realizované, cielené, dlho trvajúce a najmasovejšie masakry môže zorganizovať jedine človek. Len málo národov vo svete by bolo pritom schopných vykoreniť národy pre určitú politickú ideológiu.

Masakry miliónov Arménov, Grékov, Židov a Kurdov, ktoré zorganizovali a zrealizovali osmanské vlády, sa najlepšie dajú pochopiť v kontexte dejín tureckej ríše. „Násilie, násilie a ešte raz násilie – to sú turecké dejiny. ...ani v jednej krajine sveta ničiacia sila tak zjavne nepanovala a šabl'a tak nepotláčala duchovné a tvorivé sily národa, ako v Turecku. Z 200 Veľkých vezírov, 76 nezomrelo prirodzenou smrťou. Tretinu všetkých sultánov zavraždili.“⁵⁶ Už turecký vodca Osman, ktorého meno je spojené s Osmanskou ríšou, sníval o celosvetovom panstve. „Slávnym sa stal potom, keď šípom zabil svojho 90-ročného strýka za to, že mu chcel zabrániť v dobývaní nejakého zámku.“⁵⁷ Jeho syn Orchan (1326 – 1359) bol zakladateľom Janičiarskeho oddielu, ktorý svojím konaním vystrašil nielen Áziu, ale i celú Európu.

Pred masakrami unikli len Arméni, ktorí žili pri diplomatických zastupiteľstvách v Libanone, v Palestíne, v Istanbule a v Smyrne, kde ich ochránil nemecký generál Liman von Sanders. Jeho už spomínaný asistent a tlmočník Heinrich Vierbücher videl príčiny genocídneho chovania Turkov v absencii kultúrnych základov. Tureckí spisovatelia využívali tzv. jazyk vzdelaných, ktorému nerozumie ani jeden jednoduchý Turek. Turci nikdy nemali vlastnú architektúru. Oni jednoducho likvidovali to, čo zostalo z minulosti. Najznámejšie stavby boli postavené pred príchodom Turkov alebo ich naplánovali kresťanskí architekti a slúžili sultánovi. Veda na tureckej pôde nemá miesto. Turek je schopný len napodobňovať, aj to len najpovrchnejším spôsobom, nemôže byť skutočne tvorivý v nijakej duchovnej oblasti.“⁵⁸

⁵³ MIRZOJAN, K. (1996): *K voprosu o zaroždeniji nacionalističeskogo dvizenija v Turciji v 1918-1919 godach. – Strany i narody Bvlišnego i Srednego Vostoka*, s. 137.

⁵⁴ *İttihat ve Terakki'nin Son Yılları. 1916 Kongresi Zabıtları*. İstanbul, (1992), s. 23.

⁵⁵ FROMM, E. (1997): *Anatomie lidské destruktivity. Mužeme ovlyvnit její podstatu a následky?*, s. 17.

⁵⁶ VIERBUCHER, H. (1987): *Armenien 1915. Was die kaiserliche regierung den deutschen untertanen verchwiegen hat. Die abschlauchtung eines kulturvolkes durch die Turken*, s. 29

⁵⁷ Tamt VIERBUCHER, H. (1987): *Armenien 1915. Was die kaiserliche regierung den deutschen untertanen verchwiegen hat. Die abschlauchtung eines kulturvolkes durch die Turken*, s. 30

⁵⁸ VIERBUCHER, H. (1987): *Armenien 1915. Was die kaiserliche regierung den deutschen untertanen verchwiegen hat. Die abschlauchtung eines kulturvolkes durch die Turken*. s. 23.

Na druhej strane, Turecko je podľa Vierbüchera majstrom vojny. Podľa počtu vojen krajina má palmu víťazstva na zemi. „Turci sa aktivizovali vtedy, keď sa na váhu dali päsť, strach, túžba, ničenie a nie rozum, či idey.“⁵⁹

Podobné ostré vyjadrenia o tureckom národe a tureckých dejinách nie sú ojedinelé, treba ich však vnímať ako emotívne hodnotenie niektorých historických faktov. Tento postoj zastávajú prevažne očití svedkovia – cudzinci, ktorých udalosti zo začiatku XX. storočia šokovali a navždy poznačili. Viacerí z nich sa priznali, že sa nemôžu zbaviť výčitiek svedomia za to, že bezmocne pozorovali masaker státisícov ľudí. Mnohých Arménov sa však niektorým vplyvným cudzincom podarilo zachrániť.

Na tomto mieste je nevyhnutné zdôrazniť, že napríklad aj niektorí predstavitelia tureckého národa riskovali vlastné životy, aby zachránili svojich arménskych susedov. V mnohých prípadoch schovávali Arménov u seba doma alebo im pomohli ujsť z krajiny.

Genocída arménskeho obyvateľstva je prvým rozsiahlym trestným činom v novodobých dejinách ľudstva, ktorý bol spáchaný z politických motívov s cieľom likvidovať celý národ. Arméni boli, na základe dokonale premyslenej vládnej stratégie, úmyselne vykynožení bez rozdielu veku, či pohlavia na 9/10 územia ich historickej vlasti. „Mimoriadne krutým spôsobom, ktorý nemal obdobu vo svetových dejinách všetkých masových vražd, o život bolo pripravených 2 milióny Arménov; okolo 800 tisíc ľudí utieklo z krajiny, v ktorej ich predkovia žili tisícročia. Dnes sú ich potomkovia – 2 mil. 225 tis. zahraničných Arménov, roztrúsení v 84-ch krajinách sveta,⁶⁰ dostali sa do pozície „národa vyhnanca“ a dodnes trpia dôsledkami tohto neľudského trestného činu.“⁶¹

ZÁVER

V medzinárodnej politike sa denne potvrdzuje známe cynické konštatovanie, že „Zabitie jedného človeka je vražda, usmrtenie viacerých ľudí – tragédia a vyhladenie miliónov – štatistika.“

Lahostajný prístup k tragickým osudom státisícov detí, žien či starých ľudí však môže spôsobiť úplnú pohromu pre celý svet, preto je dôležité nezabudnúť, ani na jeden prípad zločinu proti ľudskosti, bez ohľadu na to, kto a kedy ho spáchal.

Objektom genocídy sa stali okrem Arménov aj Gréci, Bulhari, Srbi, Arabi, Kurdi a iné národy. Pred očami celej Európy turecký štát zo dňa na deň, počas polstoročia, vyhladzoval celý národ na podmanenom území Západného Arménska. Na kritiku európskych predstaviteľov za systematické vraždenie vlastných občanov všetky turecké vlády reagovali obvinením zo zasahovania do vnútorných záležitostí štátu.

Do 1. svetovej vojny sa genocída páchala pomocou systému vražd jednotlivcov a malých skupín po celom štáte alebo masovým vyvražďovaním v jednotlivých oblastiach s väčšinovým arménskym obyvateľstvom. Len počas tohto obdobia bolo zavraždených vyše 300 000 Arménov a stotisíce museli opustiť svoju vlasť.

Počas 1. svetovej vojny Turci prešli k záverečnej fáze genocídy – totálnemu vyhladeniu arménskeho národa na celom území Osmanskej ríše a za jej hranicami. V tomto období, od roku 1915 do roku 1923, zahynulo vyše jeden a pol milióna Arménov. Ďalším stovkám tisíc ľudí sa podarilo ujsť z krajiny a usadiť sa v desiatkach štátov po celom svete.

Kým cieľom prvej fázy genocídy 1876 – 1914 bolo udržanie území zotročeného národa, cieľom druhej etapy v rokoch 1915 – 1923 už bola teritoriálna expanzia a zničenie etnického, náboženského i politického arménskeho klanu brániaceho realizácii programu

⁵⁹ VIERBUCHER, H. (1987): *Armenien 1915. Was die kaiserliche regierung den deutschen untertanen verchwiegen hat. Die abschlauchung eines kulturvolkes durch die Turken*, s. 23.

⁶⁰ „*Vestnik obšestvennyh nauk*“, (1985), s.513.

⁶¹ BARSEGOV, J. G. (1990): *Genocíd armjan – prestuplenije protiv čelovečstva. O pravomernosti termina i juridičeskoj kvalifikaciji*, s. 4.

panturkizmu. Okrem iného išlo o odtrhnutie turkofónnych oblastí Južného Kaukazu, Severného Kaukazu, Volgy, Strednej Ázie od Ruska a ich spojenie s Tureckom. Dôkazom týchto expanzionistických cieľov Turecka sú dva vpády tureckej armády za hranice štátu.

Vitáznosť po 1. svetovej vojne pripravovali odplatu za genocídu. Napriek všetkým vyhláseniam, dohodám, zmluvám a odhodlaniu sa však odplata nakoniec nekonala. Potvrdili tak tvrdenie, že prinútenie štátu k zodpovednosti za spáchané zločiny závisí od momentálnej nálady v svetovej politike. Je to oveľa ťažšie dosiahnuť ako prinútiť k zodpovednosti fyzické osoby.

Politická predpojatosť, konflikt geopolitických, vojenských, ekonomických, politických a iných záujmov veľkých mocností môže nakoniec, i napriek začiatkovej všeobecnej úprimnej snahe, zabrániť potrestaniu dokonca aj takého zločinu, akým je genocída.

(pokračovanie v časti č. 2)

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. AKÇAM, T. (1999): *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu İttihat ve Terakki' den Kurtuluş Savaşına*. İstanbul 1999, s. 77 In: AVAKJAN, A.: *Genocid 1915. Mechanizmy prinjatija i ispolnenija rešenij*. Jerevan 1999.
2. American Committee's Report. TOYNBEE, A. J.. Les Massacres des Arméniens (1915-1916). Payot. Paris 1987, p. 40. In: BARSEGOV, J.G.: *Genocid Armjan-Prestuplenije po mezhdunarodnomu pravu*. Moskva 2000.
3. BARSEGOV, J. G. (1990): *Genocid Armjan – prestuplenije protiv čelovečestva. O pravomernosti termina i juridičeskoj kvalifikacii*. Jerevan 1990.
4. BARSEGOV, J. G. (2000): *Genocid Armjan-Prestuplenije po mezhdunarodnomu pravu*. Moskva 2000, s. 24.
5. Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy. U.N.T.S. (United Nations Treaty Series), No. 1021, vol. 78 (1951).
6. FEIN, H (2002): *Genocide: A Sociological Perspective*, in: HINTON, A.L., editor: *Genocide: an anthropological reader*, Blackwell: Oxford, UK ; Maldan, Mass. 2002.
7. FO 317/4172/24597. The February 12,1919 Report prepared by the General Staff Intelligence Egyptian Expeditionary Force and submitted to the British Foreign Office by the Director of millitary Intelligence, folio 304. In: Dadrian, V.: *German responsibility in the Armenian Genocide*. Blue Crane Books 1996.
8. FROMM, E. (1997): Anatomie lidské destruktivity. Mužeme ovlyvnit její podstatu a nasledky? Praha. 1997. s. 17. In: KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. Praha 2004, ISBN 80-224-0852-2.
9. HERENBERG, B (1998): *Kronika ľudstva*. Bratislava 1998, s. 1320, ISBN 80-88980-46-1.
10. CHORENACI, M. (1990): *Istoriija Armeniji*. Jerevan 1990, ISBN 5-540-01084-1.
11. CHORENACI, M. (1997): *Chronika*. Venezia 1865. s. 604. (arm) In: Sejrjanian, P.A.: *Karabach i rossija. Stranici istorii*. Moskva 1997.
12. CHURCHILL, W. (1932): *Mirovoj krizis 1918-1925*. M., 1932.
13. İttihat ve Terakki'nin Son Yılları. 1916 Kongresi Zabıtları. İstanbul. 1992. s. 23. In: AVAKJAN, A.: *Genocid 1915. Mechanizmy prinjatija i ispolnenija rešenij*. Jerevan 1999.
14. JAUBERT, A. (2000): *Voyage en Arménie et en Perse, fait dans les années 1805 et 1806*. Paris. 1821. pp. 23, 24, 368. In: Barsegov, J. G.: *Genocid Armjan-Prestuplenije po mezhdunarodnomu pravu*. Moskva 2000.

15. JUZEFOVIČ, T. (1869): *Dogovory Rossiji s vostokom političeskije i torgovyje*. Sankt Peterburg 1869, s. 208-214 In: Sejrnanjan, P.: *Karabach i Rossija. Stranici Istorii*. Moskva 1999.
16. KREJČÍ, O. (2006): *Nová kniha o volbách*. Praha 2006, 484s. ISBN 80-86946-01-0.
17. KULAŠÍK, P. (1997): *Dejiny politického myslenia. Od staroveku do súčasnosti*. Banská Bystrica 1997, s. 236, ISBN 80-8055-011-5.
18. KUPER, L. (1984): Types of Genocide and Mass Murder, In: *Israel W. Charny, editor: Toward the Understanding and Prevention of Genocide*, Westview Press: Boulder, Col. ; London, UK. 1984.
19. *Le Figaro ke genocíde Arménov z roku 1915*. In: ČTK. 23 júna. 8:30. Praha 1998.
20. Meclisi Meduran Zabit Ceredesi (stenogram zasadnutia Parlamentného zboru. Tretie volebné obdobie. Piatá sesia. Jedenáste zasadnutie 4. novembra 1918). In: BARSEGOV, J.G.: *Genocid Armjan-Prestuplenije po meždunarodnomu pravu*. Moskva 2000.
21. MIRZOJAN, K. (1996): *K voprosu o zaroždení nacionalističeskogo dvizenija v Turciji v 1918-1919 godach. – Strany i narody Bvliznego i Srednego Vostoka*. Zv. XVI, Jerevan 1996.
22. MORGENTHAU, H. (1919): *Memoires de l’Ambassadeur Morgenthau (Vingt-Six Mois en Turquie)*. Par Henry Morgenthau, Ambassadeur des Etats-Unis á Constantinople avant et pendand la guerre mondiale. Paris. Payot. 1919. Flammarion. 1984. In: BARSEGOV, J.G.: *Genocid Armjan-Prestuplenije po meždunarodnomu pravu*. Moskva 2000.
23. OGANIAN, P.K. (2004): *Genocid armjanskogo naroda i zaščita prav čeloveka*. Jerevan 2004.
24. SARKISIAN, G. S. a kol. (1980): *Istorija armianskogo naroda. S drevnejšich vremjon do našich dnei*. Jerevan 1980.
25. STEPANJAN, S. (1991): *Germanskije istočniki o genocide armjan. Sbornik dokumentov i materialov v 2-ch tomach*. zv. 1, Jerevan. 1991.
26. ŠEBEJ, F. (2004): Turecká (a Európska) pamäť. In: *Týždeň*. č. 50. Bratislava 2004.
27. Takvimi Vekâyi, No 2189 (May 19/June 1, 1915). In: DADRIAN, V. (1995) : *The History of the Armenian Genocide*. Berghahn Books, 1995.
28. TANCOIGNE, T. M. (2000): *Lettres sur la Perse et la Turquie d’Asie*. Paris 1819, pp. 94, 98, 181. In: BARSEGOV, J. G.: *Genocid armjan-prestuplenije po meždunarodnomu pravu*. Moskva 2000.
29. TERNON, Y. (1997): *Genocidy XX. století. Zločinný stát*. Praha 1997. s. 358. ISBN. 80-85821-45-1.
30. U.S. National Archives. R.G. 59.807.4014/148 (príloha k správe veľvyslanca Spojených štátov v Turecku Morgenthaua z 30. augusta 1915).
31. „*Vestnik obšestvennyh nauk*“. Moskva 1985, č. 9. (513).
32. VIERBUCHER, H. (1987): *Armenien 1915. Was die kaiserliche regierung den deutschen untertanen verchwiegen hat. Die abschlauchtung eines kulturvolkes durch die Turken*. Bremen 1987. Preklad do ruského jazyka Minalian, V. Jerevan 1991.
33. Wien, KA AOK NA 1915. Fasz. 5632. Konstantinopel. 12. 12. Sept. Kann 15366 (AO, Vol. VI. p. 4736). In: Ohandjanian, A. *1915 Irrefutable Evidence. The Austrian Documents on the Armenian Genocide*. Jerevan 2004.

KONTAKT

PhDr. Simona Chuguryan, PhD.
Katedra medzinárodných politických vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/B
85235 Bratislava
E-mail: chuguryan@centrum.sk

PhDr. Vahram Chuguryan, PhD.
Eustream, a.s.
Votrubova 11/A
825 11 Bratislava
E-mail: chuguryan@gmail.com